

Orașul București și mișcarea de eliberare națională albaneză (1878—1912)

Imperiul Otoman, în expansiunea sa, ocupând în secolele 14—15 cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, și transformând aceste teritorii în pașalicuri turcești, mulți balcanici au găsit azil pe teritoriul țării noastre, care, deși recunoștea suzeranitatea otomană, și-a păstrat în interior întreaga libertate de acțiune.

Dacă în 1829, Serbia și Muntenegru capătă o largă autonomie administrativă, iar Grecia în 1830 devine stat independent, din cauza conjuncturii diplomatice și mai ales datorită faptului că unele din marile puteri doreau să mențină integritatea Imperiului Otoman, poporul albanez și cel bulgar continuă să fie încadrate în acest Imperiu, care altădată falnic, acum se dezagrega cu repeziciune și nu permitea acestor popoare să se dezvolte optim, economic, cultural și politic.

Nici războiul Crimeii, nici redeschiderea crizei orientale în 1875 prin izbucnirea răscoalei din Hertegovina și Bosnia; nici conferința de la Constantinopol din decembrie 1876, și nici protocolul de la Londra din martie 1877, nu făceau nici o aluzie la existența unei națiuni albaneze, în ciuda faptului că aceasta exista și se afirma ca atare¹. De asemenea tratatul de la San Stefano și nici congresul de la Berlin n-au prevăzut crearea unui stat albanez, deși încă din primăvara anului 1877 au avut loc mișcări pentru crearea unei provincii albaneze autonome². Patrioții albanezi, nedorind să rămână o simplă provincie otomană, nici să ocupe un loc auxiliar în lumea slavă și greacă din Balcani, au un motiv în plus să se orienteze tot mai mult spre România, stat latin, care nu avea scopuri expansioniste în sudul Dunării, ci dimpotrivă dorea ca poporul albanez să-și câștige cât mai repede independența de stat.

De fapt după cum arăta, istoricul Nicolae Iorga „...legăturile noastre cu albanezii nu sînt nici noi, nici puține, nici uniforme, ci foarte vechi, începînd chiar înainte de precisarea naționalității unora și altora, continue, variate și de o apreciabilă importanță pentru un popor ca și pentru altul³. În studiile noastre anterioare⁴ am arătat o întregă

¹ Kristo Frashëri, *Histoire d'Albanie*, Tirana, 1964, p. 135.

² A. Buda, *La question albanaise et les relations diplomatiques des les années 1878—1881*, Tirana, 1964, pp. 197-198.

³ N. Iorga, *Albania și România*, Vălenii de Munte, 1915, p. 9.

⁴ N. Ciachir, G. Maksutovici, Unele aspecte privind condițiile create pe teritoriul României mișcării culturale albaneze la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în *Revista Arhivelor*, 1, 1967, pp. 104—110; N. Ciachir, G. Maksutovici, Orașul București, centru de sprijin al mișcării de eliberare din Balcani (1848—1912), în *București, Materiale de istorie și muzeografie*, 1967, pp. 274—284; N. Ciachir, G. Maksutovici, Momente din relațiile culturale româno-albaneze, comunicare ținută la A.D.I.R.I., 1967, în nr. 55, ș.a.

gamă de relații româno-albaneze, urmînd ca în articolul de față să abordăm numai cum în orașul București, în perioada 1878—1912, s-au creat toate condițiile patrioților albanezi, ca aceștia utilizînd mijloace multiple să reușească în 1912 să-și creeze statul național independent. După cum se știe, orașul București a fost un puternic sprijin pentru întreaga mișcare de eliberare națională a popoarelor din Balcani, și el a jucat un rol însemnat, sprijinind moral și material, pe acești patrioți, indiferent de conjunctura politică. Documentarea articolului de față nu s-a limitat numai la arhivele românești, ci au fost utilizate materiale de arhivă albaneze, cu ocazia vizitei de documentare științifică pe care am întreprins-o în anii 1969—1970.

De asemenea trebuie să facem precizarea cu după congresul de la Berlin, și mai ales după constituirea Ligii de la Prizren, mișcarea națională albaneză, atît în altă parte cît și la noi în țară, a căutat noi forme de organizare, de manifestare, mai eficace pentru desfășurarea luptei pe care o întreprindea. În activitatea desfășurată de patrioții albanezi pe teritoriul României intervine o nouă fază, cantitativ și calitativ superioară prin organizarea de societăți culturale, cu statute proprii, în care erau mărturisite scopurile și metodele de luptă. Pentru lărgirea mișcării și popularizarea cauzei albaneze apar unele organe de presă, sînt editate cărți de istorie și o întreagă literatură referitoare la răspîndirea scrierii și limbii albaneze, sînt ajutate în mod mai susținut școlile din Albania iar în rîndurile albanezilor din România se creează chiar școli pentru adulți.

Mai mulți tineri albanezi din România, în frunte cu Sotir Pandeli, se străduiesc să alcătuiască un alfabet cu caractere latine potrivite după sunetele albaneze, cu ajutorul căruia să tipărească lucrări în limba albaneză. La 1880, în București, este creată „Secția societății scrierii albaneze”, și tot aici la sfîrșitul anului 1884 este convocată o mare adunare la care „au participat circa 300 albanezi”⁴, care întemeiază o societate culturală cu numele „Drita” (Lumina).

Conform statutelor societății albaneze „Drita”, în articolul 1, se arată că: „Se instituie cu sediul în București o societate, avînd unicul scop de a urmări cultura și dezvoltarea limbei Albaneze și a contribui cît se poate mai mult la învățătura poporului Albanex în limba Albană. (București, 1884)”⁵. Dintr-un proces-verbal, al ședinței de constituire a Comitetului aflăm că: „La 27 Decembrie 1884, în salonul Pomul Verde din București, sub președenția lui C. Eftimiu, s-a ținut adunarea de votare a statutului și că conform articolului 22, s-a ales un comitet, din care fac parte: Președinte A. Avramides, Vicepreședinte C. Eftimiu, membrii Spiru Eftimiu, Vahit Habdulah, Nicolae Ciacos, Eracle Duro, G. Theodoru, Andrei Ioan, Vasîl Hr. Tarpo, I. Anastasiu, Casier A. Avramides, Secretari V. Canassi, G. Ghecu, Președinte de onoare C. Zappa”⁶. Pentru a nu intra în conflict cu autoritățile otomane, în articolul al 2-lea al statutului, se făcea precizarea: „Această societate nu va fi

⁴ *Historia e Shqiperisë*, vol. II, Tiranë, 1965, p. 211.

⁵ A. Qen. Sht. (Arkivi Qendror Shtetëror) Tiranë, Fondit Shoq. Kult. Shqip. e Bakureshtit, Doc. 1, an. 1885; vezi și Jacques Bourcart, *L'Albanie et les albanais*, éditions Bossard, Paris, 1921, p. 245.

⁶ *Idem*.

preocupată de nici un fel de considerațiune politică sau internațională”⁷. Printre primele hotărâri ale acestei societăți figura cumpărarea unei tipografii proprii pentru editarea de cărți albaneze, fondurile necesare provenind din contribuțiile benevole ale membrilor societății.

Cele două societăți ale emigrației albaneze, de la Constantinopol și București, hotărăsc ca în tipografia instalată la București, să se editeze în limba albaneză operele literare și cărțile școlare ale lui Naim Frashëri, Sami Frashëri și Jani Vretus⁸.

Cărțile editate la București au fost folosite atât în școlile naționale deschise pe teritoriul Albaniei cât și în ridicarea conștiinței naționale a coloniilor albaneze din străinătate. Doi luptători de vază ai mișcării de renaștere albaneză, K. Kristoforidhi și Sami Frashëri aveau să dea o înaltă apreciere asupra acestei activități desfășurate în România⁹. Din păcate în activitatea societății „Drita” în anul 1886 intervine o ruptură regretabilă prin plecarea unei fracțiuni condusă de N. N. Nacio, care la 4 ianuarie 1887 înființează o societate separată tot la București și tot cu numele de „Drita”. Se pare că această ruptură a intervenit în urma unor controverse serioase deoarece într-o scrisoare adresată de N. N. Nacio lui D. Butculescu la 5 iunie 1886, din Penitenciarul Văcărești, se scria: „Ați aflat că sint arestat aci în urma scandalului de la Societatea „Drita”,...”¹⁰ în continuare rugându-l pe D. Butculescu să binevoiască „a ruga din cunoștințele Dv. spre a mă apăra, căci cum știți eu nu dispun de mijloace”¹¹.

Nu vom idealiza figura patriotului albanez N. N. Nacio și a societății „Drita” condusă de el, cu atât mai mult cu cât încă nu dispunem de toate documentele celorlalte societăți culturale albaneze ce au activat în România, dar deoarece deținem foarte multe informații valoroase referitoare la activitatea sa subliniem aportul său la munca de educare și promovare a unor tineri albanezi, la contribuția adusă în dezvoltarea școlilor naționale și mai ales a faptului că a reușit să atragă în jurul societății condusă de el pe mulți intelectuali români de prestigiu, care au sprijinit cauza renașterii albaneze, printre care s-au numărat Ion Ghica, Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu, V. A. Ureche, ș.a.

Una din filialele societății „Drita”, condusă de N. N. Nacio, și anume cea din Brăila, editează în mai 1887, un ziar intitulat „Drita”, din care apar însă numai 11 numere¹².

Un an mai târziu, la 7 august 1888, apare primul număr al ziarului SQUIPETARI (Albanezul), la București. În editorialul „Ce credem, și ce

⁷ *Ibid.*

⁸ *Historia e Shqipterise*, op. cit., p. 210 (Menționăm faptul că la Biblioteca Academiei R.S.R., se află, în mare parte, cărțile tipărite în această perioadă, dintre care cităm: Abetare e gjuhesë shqip, prej S.H.F., București 1886; cota I 17863; E Këndimit çunavet Këndotetorëja, shtë e parë prej N.H.F., București, „Drita” 1886, cota I 53323; Vjerga për mësonjëtorët te para prej N.H.F., București, „Drita” 1886, cota I 487674; ș.a.

⁹ *Historia e Shqipterise*, op. cit., p. 217.

¹⁰ Arh. Stat. Buc., Arh. centr. istorică, fond „Drita”, pachetul MMCMXXIV, Doc. 2, f. 1.

¹¹ *Ibid.*

¹² Fondul Bibliotecii Academiei R.S.R., cota P. III, 1356, „Drita”, ziar literar științific, format 26/38 cm., în limba română.

voim", se arăta că el militează pentru: „Introducerea limbii materne în școli și biserici; Înființarea de societăți și școli albaneze; Dezvoltarea limbii, istoriei și literaturii naționale; Tipărirea și editarea de cărți, reviste și ziare albaneze spre a putea răspîndi lumina și cultura între poporul albanez”¹³.

Desigur că în susținerea luptei de renaștere și afirmare națională a poporului albanez presa a avut o contribuție însemnată atât în trezirea conștiinței naționale cât și în popularizarea în cercurile largi ale opiniei publice a problemei albaneze. Tot din această perioadă mai cităm ziarul „Albanezul” (Sqiptari) apărut la București, la 16 iulie 1895, în limba română sub direcția profesorului C. Predescu, intitulat a fi „jurnal literar, instructiv și educativ”, sub „redacțiunea unui grup de profesori români și albanezi”, întreaga tematică a acestui ziar fiind în slujba cunoașterii și popularizării drepturilor poporului albanez. Așa cum sublinia C. Predescu, „...noi punem în evidență trecutul, calitățile și drepturile poporului albanez”¹⁴. Încă de la apariția ziarul arăta ca o primă datorie să salute, „cu fierbinte dragoste și eternă recunoștință, pe Nobilul și Eroiul Popor Român, cu care colonia și poporul albanez au dus totdeauna o viață atât de armonioasă și frățască sub Carpați și sub Balcani!”¹⁵.

Din coloanele acestui ziar aflăm că în București, la tipografia D-lor Motzățeanu și Lambriu, str. Lipseani 2, s-a înființat „o secțiune completă de Tipografie albaneză...”¹⁶ iar din articolul „Colonia Albaneză din România”, remarcăm știrea referitoare la faptul că: „Colonia albaneză numără azi în România, aproximativ, circa 40.000 suflete, ar putea fi mult mai numeroasă dar prin asimilare se încuscrează foarte lesne, se contopește și se identică cu Românil ceea ce denotă că amîndouă aceste elemente emană din același tulpină, potrivitîndu-se mult în caracter și moravuri”¹⁷.

Un alt ziar, condus de V. Dodani, apare la București între anii 1897—1898, redactat mai mult în limba albaneză dar și cu unele articole de interes mai general, în limba română, intitulat „SHQIPERIA fletă e përja vëshme”, al cărui prim număr este datat 10 Mai 1897, iar ultimul număr 39, 30 Martie 1898. În articolul de fond al primului număr, semnat de redacție, se scria: „Albanezii coloni deși departe de țara lor natală și-au păstrat în sufletul lor intact focul sacru al iubirii către patria lor mamă și n-au pierdut nici un moment ca să contribuie spre a face să străbată și în mult încercata lor țară razele binefăcătoare ale civilizației. Ca și în alte părți tot astfel și aci în România, în ospitaliera țară și a doua lor patrie, sprijiniți de nobilul popor român, care nu a pierdut nici-o ocazie fără ca să-și arate voinea și simpatia ce are pentru ei, albanezii au înființat societăți culturale, și au tipărit primele

¹³ Ziarul „Sqiptari”, Vidi I, nr. 1, p. 2, Bibliot. Acad. R.S.R., cota P. III, IV 120, pe anii 1898—1899 și 1899—1903.

¹⁴ Albanezul (Sqiptari) nr. 8, p. 1 din 1 ianuarie 1896.

¹⁵ Albanezul (Sqiptari), nr. 1, p. 1, din 16 iulie 1895. (Întreaga colecție a fost consultată de noi la Bib. Acad. R.S.R., cota P. IV, 1703, anii 1895—1896).

¹⁶ Albanezul, nr. 1, p. 4 din 16 iulie 1895.

¹⁷ Idem.

cărți didactice în limba lor maternă pentru ca astfel să poată contribui și ei la propășirea națiunii lor pe calea culturii și a civilizației, precum au făcut toate popoarele care se respectă, și care voiesc a trăi”¹⁸.

Revenind asupra activității societății „Drita”, ne vom referi la o lucrare a lui N. N. Nacio, în care acesta arăta: „Imediat ce am ieșit din închisoare, am reînființat la 4 ianuarie 1887 societatea „Drita” nelăsând să dispară această faclă de lumină albaneză, avînd un comitet în frunte cu regretatul V. A. Ureche, ca vice-președinte pe d. D. C. Butculescu și ca membrii pe Niță Sterie, dr. Leonte și alții”¹⁹. Unul din cei mai activi membrii din conducerea acestei societăți, vicepreședintele ei D. C. Butculescu, la 7 mai 1887, într-o scrisoare adresată lui Zappa, în numele societății îi solicita un ajutor bănesc pentru cumpărarea unei tipografii cu caractere albaneze, arătîndu-i: „Pînă acum noi am contribuit împreună cu mai mulți români și albanezi din mai multe orașe ale țării noastre (România, n. n.) și astfel am încasat o sumă, care n-ar putea fi suficientă pentru cumpărarea acestei tipografii și a materialelor trebuincioase la imprimarea unui alfabet albanez”²⁰.

Într-adevăr, în cursul anului 1887, societatea „Drita” din București editează o serie de lucrări în limba albaneză printre care figurează un abecedar în două ediții „Abetare sqipe”²¹ și o carte cu lecturi albaneze, „Lëqiteja sqipe”²², lucrări ce erau trimise și albanezilor din provincie, în special celor din Brăila, Focșani, Călărași și Mărășești unde societatea „Drita” avea filiale, ca și în celelalte orașe în care se găseau grupuri mai compacte de albanezi, ca de exemplu la Constanța, Ploiești sau Craiova. Unele lucrări erau difuzate și în străinătate.

În București va funcționa și o școală albanoromână, înființată în 1892, despre care N. N. Nacio avea să scrie mai târziu, „...în toamna anului 1892 reușii să deschid cu mijloacele mele proprii, primul institut albanezo-român în Capitală cu o școală normală pentru pregătirea de apostoli și propagandiști. În această școală s-au primit tineri albanezi ortodoxi, catolici și mahomedani cărora li s-au dat instrucțiuni, adăpost și hrană în mod absolut gratuit...”²³, și în continuare după ce arăta că între anii 1892—1894 a întreținut pe spezele sale „cinci școli naționale în Macedonia”, spune că „Institutul din București din cauza lipsei de mijloace provocate de criza de la 1900, a funcționat cu o activitate din ce în ce mai diminuată pînă la 1901 cînd a trebuit să fie desființată”²⁴. Pentru întreținerea acestei școli încă de la începutul anului 1893 se iau diferite măsuri pentru a i se asigura fondurile necesare. Într-o ședință a Comitetului societății „Drita” din 17 ianuarie 1893 se hotărăște organizarea unui bal pentru „crearea unui fond cu care să se întrețină

¹⁸ SHQIPERIA flete e peria veshme, Vit i Pare nr. 1, p. 1, din 10 mai 1887, (într-una colecție, de la nr. 11 la nr. 39, cu excepția nr. 35 care este lipsă, se află la Bib. Acad. R.S.R., cota P. II, 389, consultată de noi).

¹⁹ N. N. Nacio, *Intrigile străine în contra neamului albanez*, București, 1907, p. 6.

²⁰ Arh. stat. Buc., arh. centr. istorică, fond „Drita”, pachetul MMCMXXXIV, dosar 12.

²¹ *Abetare sqipe*, Buc. Tipo-litografia Dor. P. Cucu, 1887, 56 p.

²² *Lëqiteja sqipe*, Buc. Tipo-litografia Dor. P. Cucu, 1887.

²³ N. N. Nacio, op. cit., p. 6.

²⁴ *Ibidem*.

Școala Normală și Internatul Albano-Român din București²⁵, acțiune susținută cu căldură de ceilalți compatrioți. Unul din ei, Erastie D. Zugrav, scria: „Ne grăbim a vă răspunde că sintem cu toată inima la dispoziția acestei întreprinderi sfinte”²⁶ iar Spirea V. Cevia răspunde: „voi sprijini această nobilă întreprindere cu tot zelul unui adevărat patriot”²⁷. Școala albaneză citată a fost finanțată și de statul român. Din arhiva Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, la Direcția Contabilității, aflăm că: „...Ministerul a hotărât la 11 februarie 1898, pe baza rezoluției date asupra petiției cu N. N. Nacio, directorul școlii albaneze a societății „Drita” din București, a se rezerva la bugetul pe 1898/1899, articolul școli române din străinătate, suma de 8.000 lei pentru ajutorul școlii acestei societăți”²⁸.

După afirmațiile lui Nacio, „luind în 1889 și președinția societății „Drita” rămasă vacantă prin retragerea regretatului V. A. Urechia”²⁹, societatea „Drita” a suferit unele schimbări în conducerea sa iar în anul 1892, apare un nou statut al societății care la capitolul II, arată: „Societatea va tipări cărți didactice în limba Albaneză, ziare și alte tipărituri de lumină națională și va crea școli în Albania în limba albaneză. Toate scrierile, imprimate cu fondurile Societății, vor fi bazate pe alfabetul latin”. La sfârșitul acestui statut dându-se forma de conducere a Societății „Drita” se arată că ea are „Înaltu Patronu și Protectoru al Societății Majestatea Sa Sultanul Abdul Hamid Chan Împăratul Otomanilor; Președinți de onoare D-nii Prințul Ioan Ghica și Nicolae Ionescu; Membrii de onoare D-nii Principesa Elena Ghica, A. Zia-Bel, I. Bălăceanu, V. A. Ureche, Leon de Rosny, D. C. Butculescu, Vasa Pașa Skodrani, V. Alecsandri; Comitetul: Președinte N. N. Nacio, Vicepreședinte A. P. Brănescu, L. I. Dala; Casier general Alexandru Zisu, Membrii: Eftimie Vasil Cevia, Sali Hasan, Solomon Male, Nicola B. Pema, Iani Constantin, P. H. Musu, Secretar Naum Sotir”³⁰.

Trebuie să semnalăm faptul că în același an, 1892, tot în București, apare Statutul Societății literare albaneze „Dituria”, care prevedea cam aceleași obiective ca și „Drita”. Astfel, la art. 2, se scria: „Scopul societății „Dituria” este de a urmări cultura și dezvoltarea limbei albaneze, imprimând cărți didactice și științifice, și a contribui, cînd i se va mări fondurile, la deschiderea de școli pentru învățătura poporului albanez în limba Albană”³¹. Mai târziu, în 1896, societatea culturală „Dituria” se reorganizează și cu această ocazie se fac unele modificări și în statutul ei. Președinte al acestei societăți fusese ales încă de la 7 ianuarie 1896, Pandele Vangheli³². Este de asemenea interesant faptul că într-o adunare generală a societății „Dituria”, ținută la 2 martie 1897, în sala

²⁵ Arh. stat. Buc., arh. centr. istorică, fond „Drita”, pachet MMCMXXXIV, dos. 33; vezi și Memoriul lui N. N. Nacio adresat Împăratului Franz Iosef, în: Arh. stat. Buc., colecția microfilm Austria, rola 42, indicativ 773/4.

²⁶ *Idem* dosar 38.

²⁷ *Idem* dosar 35.

²⁸ Arh. stat. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar nr. 100/1898, f. 1—2.

²⁹ N. N. Nacio, *op. cit.*, p. 6.

³⁰ Arh. stat. Buc., fond „Drita”, pachet MMCMXXXIV, dosar 31.

³¹ A. Gen. Sht., Fondit. Shog. Kult. Shqip. e Bukureshtit, dos. 1.

³² *Idem*, dos. 4, vezi procesul-verbal din 7.I.1896.

„Amiciția” (Intrarea Zalomit), sint aleși ca Președinți de onoare, „1) Eru-ditul om de litere și profesor Girolama de Rada, albanez din Italia și 2) Ilustrul Profesor și Academician Român din București V. A. Ure-che”³⁰, același V. A. Ureche care fusese ales președinte de onoare și al societății „Drita”. Din studiul proceselor-verbale ale Comitetului socie-tății „Dituria” reiese faptul că societatea a căutat, pe cât i-a fost posibil, să sprijine învățământul din Albania și să contribuie la editarea de noi cărți necesare acestuia. Astfel, într-un proces-verbal din 1 iulie 1896, se arăta că : „Comitetul conform statutelor a decis să se dea un ajutor de la opt sute la una mie lei noi anual pentru susținerea unui al doilea profesor ce urmează să se angajeze pentru Școala Albaneză existentă din Corcia. Profesorul care urmează a se angaja se înțelege că va fi pe lângă acela existent deja din partea eforiei din Corcia”³¹. Aceeași preo-cupare o întâlnim și într-un proces-verbal din 30 octombrie 1897, cînd se hotărîse că : „1) Am decis ca să trimitem un ajutor pentru plata pro-fesorilor din orașul Corcea pe anul 1897—1898, lei una mie din fondurile disponibile ale societății”³², ca și autorizarea dată casierului de „a tri-mite cărți din care avem tipărite pînă astăzi în toate părțile unde se vor cere”³³. Alte procese-verbale, din 24 februarie 1898, prevăd „să tipărească Istoria lui Scanderbeg și dăm mandatul ca D-l Casier să le libereze suma ce va necesita pentru terminarea acestei cărți”³⁴, iar în cel din 2 iulie 1898, se prevedea „tipărirea unei aritmeticii cu cheltuiala socie-tății”³⁵, în acest sens fiind formată și o comisie din care făceau parte T. Hariton, V. Dodani, Gh. Gheciu.

Din documentele existente pînă în prezent, reiese faptul că în rîndul societăților culturale ce activau pe teritoriul României între anii 1898—1904 a intervenit o perioadă de stagnare, am spune de reflux, ca apoi să izbucnească cu o mai mare eficacitate în anul 1905 și anii următori, atingînd apogeul în preajma și în timpul luptelor pentru cucerirea independenței de stat a Albaniei, cînd la București și Constanța în-tîlnim o mare efervescență a activității patrioților albanezi din România încheiată cu sprijinul direct acordat lui Ismail Qemali pentru procla-marea independenței de stat a Albaniei. Și preocuparea autorităților române pentru chestiunea albaneză crește, acordînd acestei mișcări un sprijin mai direct chiar unele personalități marcante ale vieții noastre politice. Presa din România, în mod special, avea să urmărească și să descrie cu un viu interes evenimentele din Albania, mai ales cele din cursul anilor 1911, 1912 și cei următori.

Un moment însemnat în activitatea depusă de patrioții albanezi este desigur unirea celor trei societăți culturale „Dituria”, „Drita” și Shpre-sa” într-una mai mare și mai puternică ce avea să ia numele de „Bas-kimi” (Unirea).

Grație studiilor noastre în arhivele de stat ale R.P. Albania am reușit să luăm cunoștință de documentele de constituire ale acestei noi socie-

³⁰ Idem, dos. 3.

³¹ Idem, dos. 4.

³² Ark. Gen. Shk. Fondit Shoq. Kult. Shqip. e Bakureshtit, dos. 5.

³³ Idem.

³⁴ Idem, dos. 6.

³⁵ Idem.

tăți, să intrăm în posesia unor date care coroborate cu cele din arhivele românești ne permit datarea exactă a acestui eveniment. Astfel într-un proces-verbal întocmit la data de 28 noiembrie 1906, se arăta : „...noi subsemnații membrii ai societăților „Dituria” și „Drita” și „Shpresa” întrunindu-ne în casele D-lui Christea Mexi din str. Nifon nr. 12, după mai multe discuțiuni asupra găsierei unei soluții, pentru a reuni pe toți Albanezii din România într-o singură societate pentru cultura poporului albanez, am rămas înțeleși și am hotărât următoarele : Societățile culturale albaneze, care au funcționat pînă acum sub denumirile de Dituria, Drita și Shpresa le desființăm și în locul lor am fondat societatea culturală sub denumirea de „Tomori”³⁹. A fost fixată adunarea generală pentru data de 3 decembrie 1906, cînd se pare că s-a revenit asupra denumirii de „Tomori”, fiind adoptată aceea de „Baskimi” (Unirea) deoarece într-un proces-verbal data din 17 decembrie 1906, găsim consfințită crearea noii societăți, sub numele de „Baskimi”⁴⁰.

În statutele societății culturale albaneze „Baskimi” (Unirea) tipărite în același an la București, se arăta că scopul acestei societăți este „de a urmări cultura și dezvoltarea limbii albaneze ; de a întreține o școală în București ; de a imprima cărți didactice în limba albaneză ; de a deschide sau a ajuta școli în Albania pentru învățarea poporului albanez în limba albană, precum și de a înființa reviste literare sau a le subvenționa”, iar la articolul următor, se făcea precizarea că „Toate cărțile didactice, precum și orice scrieri literare ce se vor tipări cu ajutorul acestei societăți se vor trimite gratuit în toată Albania”⁴¹.

Această unire a tuturor societăților culturale albaneze, ce activau la București, va fi binevenită pentru înviorearea și dezvoltarea muncii desfășurată de albanezii de aici, într-un fel realizîndu-se unitatea de acțiune așa de mult dorită de mulți și punîndu-se capăt separatismului și fracțiunilor, cu toate că N. N. Nacio rămînea mai departe cu un număr restrîns de oameni să continue ființarea societății „Drita”.

Revenind asupra activității depuse de noua societate culturală albaneză „Baskimi”, trebuie să arătăm că încă de la 30 ianuarie 1907 reușise să-și creeze o secție la Constanța⁴², orașul din România care după București număra un mare număr de albanezi cu o bogată și rodnică activitate pe tărîmul luptei de renaștere națională, și că încă din primele luni caută să ia legătură cu societățile similare ale albanezilor din străinătate. În legătură cu scrierea albaneză societatea manifestă un interes deosebit sprijinind prin toate mijloacele Congresul de la Monastir în problema scrierii albaneze. În acest sens delegă pe Sotir Petri pentru a reprezenta societatea „Baskimi”, oferindu-i pentru cheltuieli suma de 500 lei⁴³, iar într-o altă ședință a societății se hotărâște cumpărarea de 50 de acțiuni a 20 lei bucata de la Tipografia din Monastir. Pe aceeași linie se înscrie și adresa de mulțumire adresată „...deputaților albanezi care s-au prezentat autorităților otomane

³⁹ Ark. Gen. Sht., Fondul Shoq. Kult. Shqip e Bukureshtit, dos. 14.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Ark. Gen. Sht., Fondul Shoq. Kult. Shqip e Bukureshtit, dosar 13.

⁴² Idem, dosar 10.

⁴³ Idem, dosar 26.

protestînd contra acelor deputați care au cerut ca limba albaneză să se scrie cu caractere arabe”⁴¹.

Dar ceea ce este demn de remarcat, în mod cu totul deosebit, este legătura permanentă pe care societatea „Baskimi” din București a avut-o în mod continuu, atât cu școlile și organizațiile culturale din Albania cît și cu societățile similare din străinătate și chiar cu grupuri izolate de albanezi aflați în emigrație în diferite colțuri ale lumii. În acest sens este revelatorie scrisoarea adresată de un albanez din Irkusk (Siberia), care solicita cărțile tipărite sub egida societății „Baskimi”, scriind: „...vă rugăm mult ca aceste cărți ce urmează mai jos notate să ni le trimiteți cît mai curînd ca să fie răspîndită lumina în rîndurile fraților noștri care se află în toată lumea precum și aici unde se află mulți albanezi”⁴². Alte scrisori vin din America, Alexandria — Egipt, Ialina etc. în toate solicitîndu-se cu insistență lucrările tipărite la București.

Orașul București, devenea astfel un centru însemnat în răspîndirea culturii naționale albaneze, fiind gazda binevoitoare a multor acțiuni de prestigiu inițiate de patrioții albanezi, în anii premergători cuceririi independenței. Sprijinul românesc a fost întotdeauna deosebit de apreciat. În acest sens ni se pare revelatoriu și un document diplomatic român, din anul 1908, unde se arată că la Ialina au sosit și frații Bayo și Cercis Topuli, împreună cu ceata lor, și care înainte de-a pleca spre Arghirocaștro, am făcut o manifestație de simpatie la consulatul român, defilînd cu steagurile desfășurate, trăgînd din puști și strigînd „Trăiască România”, deoarece România a acordat tot sprijinul cauzei albaneze”⁴³. Un albanez, din București, nota mai tîrziu, în 1911, acestea: „Însă noi, albanezii stabili în Capitală, adine pătrunși de supunere și respectul ce datorăm legilor țării, poporului român, care ne ospitalizează și unde ne bucurăm de o desăvîrșită libertate, conștienți că în mijlocul nobilului popor român avem libertatea gîndirii și simțirii noastre naționale, culturale și religioase...”⁴⁴.

În același an, Ministerul de Interne român, anunță prin telegramă Prefectura Dolj că albanezii din țară vor lansa liste de subscripții pentru a strînge bani spre a-i trimite conaționalilor lor pentru întreținerea mișcării revoluționare albaneze din Turcia⁴⁵.

După cum ne relevă materialele perioadei respective, albanezii din România erau în strînsă legătură cu mari mișcări armate ale patrioților din Albania din anii 1911—1912. În noiembrie 1912 vine la București, marele patriot Ismail Kemal Bey, întîmpinat cu entuziasm de întreaga colonie albaneză de aici⁴⁶, iar în seara zilei de 22 noiembrie 1912, a avut loc o mare adunare consemnată astfel, într-un proces-verbal: „Colonii albaneze din București care a lucrat timp îndelungat pe terenul chestiei naționale albaneze, s-a întrunit să aleagă un consiliu de cîteva

⁴¹ *Idem*, dosar 27.

⁴² *Idem*, dosar 78.

⁴³ Arhiva M.A.E., fond 21, f. 183—184.

⁴⁴ Arh. Centr. Istorică, Minist. Interne, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale, Dos. 34, f. 79.

⁴⁵ Arh. stat., Craiova (Dolj) dos. 43/1911, inventar 72.

⁴⁶ *Idem*, f. 124.

persoane care va fi în legătură cu Consiliul din Albania și cu celelalte societăți din afară și să facă toate demersurile pentru a apăra interesele poporului albanez în momentele actuale, după cuvântările ce s-au ținut, sub președinția D-lui I. Kemal Bey, în unanimitate de voturi au fost alese persoanele mai jos notate : Pandele I. Evanghele, Ilie Costuri, Tănase Cantili, Vasile Zografi, Kristo Mexi, Dumitru Emanoil, Achil Efimișu, Asdren, Dumitru Ilo. Adunarea în unanimitate a proclamat ca președinte de onoare pe Dl. I. Kemal Bey și ca membru de onoare pe L. Guracuchi³⁰.

Cîteva zile mai tîrziu, la 28 noiembrie 1912, la Vlora, bătrînul patriot Ismail Kemal proclamă independența de stat a Albaniei și a format primul guvern național al acestei țări.

Conservent politiciii sale de sprijinire a luptei de independență a popoarelor din Balcani, guvernul român, respectiv Titu Maiorescu, trimite la 22 decembrie 1912/4 ianuarie 1913, la Londra, diplomatului nostru Mișu, un amplu studiu despre „fruntariile Albaniei” întocmit de I. N. Papiniu, pentru a-l folosi la documentarea sa în susținerea „chestiunii albaneze”³¹.

După proclamarea independenței de stat a Albaniei, va începe o nouă etapă și în evoluția raporturilor româno-albaneze, pe care o vom trata într-o comunicare viitoare.

Bucarest et le mouvement de liberation nationale albanaise

RESUMÉ

En base de certains documents, en partie inédits, puisés dans des archives roumaines et albanaises, les auteurs mettent en évidence l'activité déployée par les patriotes albanais de Bucarest, durant les années 1878-1912 et l'appui accordé à ceux-ci par le peuple roumain. On souligne quelques moments plus significatifs de l'activité soutenue par les Sociétés culturelles albanaises et leur contribution à la renaissance nationale du peuple albanais et à la conquête de l'indépendance de l'Albanie en novembre 1912.

Liste de illustrations

1. Page de journal „Shqipëria Ertë”.

³⁰ Arkivi Qen, Sht. Fondit. Shoq. Kult. Shqip e Bukureshtit, Tirana, Dos. 45. f. 1.

³¹ Arh. Stat. Buc., Casa Regală, dosar 32, 1912, f. 4 verso.